

КОРОЛЬ* (КАЗКА)

Максим Рильський, 1936

* 19 березня виповнилося 108 років від дня народження академіка Максима Рильського (19. III. 1895 – 24. VII. 1964), з іменем якого пов'язана ціла епоха в розвитку української поезії, науки і культури, зокрема вітчизняного народознавства – фольклористики та етнографії. Тривалий час він очолював академічний центр вивчення народної культури – інститут, який нині носить його ім'я, був головним редактором відновленого в повоєнні роки журналу “Народна творчість та етнографія”. Він належить до числа тих людей, які в умовах ХХ століття особливо багато зробили для захисту і розвитку української культури, її виживання і відродження.

Після смерті М. Т. Рильського журнал “Народна творчість та етнографія” опублікував ряд праць про його спадщину. Зокрема такі матеріали публікувалися щороку в березні – місяці, в якому народився Максим Тадейович.

М. Т. Рильський глибоко знав і захоплювався красою народної пісні, народного поетичного слова. Він дуже любив – що менш відомо – також народні казки. За зразками цього жанру він створив, зокрема, казку “Король”, яка у традиційній народнопоетичній формі відтворює гуманістичні ідеали М. Т. Рильського. – Ред.

Де я чув цю казку, цю легенду?

Не знаю. Її образи, її думки довго не давали мені спокою.

Я не хотів її нікому розказувати, але вона так довго мене мучила, слідкувала за мною, що я нарешті зважився дати її на суд людський.

Я добре знаю, що читачі тепер занадто тверезі, позитивні, аби слухать наївну казку. Але у мене є надія, що, може, чиємусь молодому, недавно розбудженому і тому не забрудненому тверезим розумом серцеві вона щось і промовить. Така, власне, надія і є причиною того, що я пускаю в світ своє писання.

...Це було в якійсь країні з пишними лугами і деревами, золотoverхими горами, блакитними озерами та розкішними полями. Але хоч край був такий чарівний і багатий – люди були в йому нещасливі.

Вони завше жили під гнітом королів і їх помічників, вони не могли милуватися блакиттю озер, бо мусили вічно працювати, аби мати хоч шматок черствого хліба. Але все-таки люди тоді були щасливіші, як тепер, бо у їх серцях ще жила віра.

Між ними завше жевріли іскри надії і ждали тільки хвилини, щоб спалахнуть величним багаттям. Так, вони завше надіялись, що по смерті старого короля новий подарує їм хоч трошки волі і дозволить працівникам користуватися зі своєї праці.

Вони надіялись...

Але королі що дали, то більше робилися жорстокими, і нарешті на трон вступив король, що його народ назвав Чорним Звіром – такий він був жорстокий і несправедливий. Потoki крові і сліз тепер зробились морем, а голод і смерть вільно гуляли по всій країні. Але віра людей не кидала, у короля був син, а на устах того сина така добра усмішка, що його всі назвали “Син Надії”.

Нарешті, утомлений власною жорстокістю, король умер. Звідси й починається казка, що маю вам розказати.

...Світло-зелена долина. Древа обсіпані білим і рожевим цвітом. Квітки і святочно вдягнені люди, що, чекаючи чогось, ходять і неголосно балакають – ніби плеще вдалині якесь море. А на узгір'ї стоїть храм, сіяючи білим мармуром, золотими й срібними візерунками, променистими самоцвітами і світло-кришталевими вікнами.

У храмі вінчається новий король – Син Надії з королівною з сусідньої землі. Вони полюбилися, як тільки можуть полюбитися пташки, що вирвалися на вольну волю з тісних кліток, де нічого не бачили. І це знають, здається, навіть дзвони, що особливо радісно бринять у храмі.

Їх звуки поволі пливуть, підхоплюють на своїх хвилях народ, будять святкові передчуття.

Коли б у той мент можна було глянути у серця людей, то виявилось би, що там сіяють якісь нові і незнані зорі і нагадують про щастя.

Люди снують гуртами і все оповідають, хто що знає про молодого короля. Забули всі, що він син Чорного Звіра; пам'ятають лише, що він Син Надії.

“Тихше, тихше... вони їдуть!” – прокотилось раптом по юрбі.

І розмахи ущухли, і урочиста тиша, як птах, розставила над долиною свої недвижні крила.

Справді, з храму між войовниками, жрецьями, королівськими слугами їхала колісниця, вкрита зеленим гіллям. В колісниці стояв король у сяйві такої краси, якої ще ніколи не бачив народ, а до його схилялась голівка королеви... ах, про її красу нічого не можу сказати, бо чи ж може сова змалювати велич і сяєво сонця? І народ, засліплений промінням тих очей, як одна людина впав, і пролунали, несучись під небо, гучні слова:

“Слава молодому королеві і прекрасній дружині його!”

А коли крик замовк, в далеких горах, що тонули в блакитно-золотій імлі, луна одмовила:

“Слава!”

І виступив найстарший жрець з бородою, білою, як сніг, і почав промову. Хвала молодим розносилась скрізь по морю народному. Народ забув, що недавно ще той самий жрець однімав од його останні шматки хліба, і, зацікавившись, слухав слова його. А як жрець кінчив, до королеви підійшли молоді дівчата в білих убраннях і у вінцях із фіалок і молодими дзвінками голосами проспівали їй пісню:

Із-за гір золотоверхих
Сходить сонце, цар землі,
Шле проміння у долини,
Що втопали в темній млі.

Із країни із чужої
Друге сонечко встає, –
Королева молодая
Світ надій навколо лле.

Слава ж сонечку ясному,
Королеві молодій –
Хай чоло її вінчає
Промінь щастя золотий.

Королева в подяку обсіпала дівчат дарунками, коштовними самоцвітами й шовками барвистими.

І вийшли до короля запальні озброєні юнаки й заспівали:

Тремтять, ховайтесь, вороги,
Шумлять скрізь прапори шовкові,
За короля проллємо ми
Останні краплі крові!

Йому під ноги покладемо
Ми королівства всі чужії,
Хай знають всі, що наш король –
Великий Син Надії!

А в ріднім краї спокій, мир,
І щастя хай цвіте довіку,
І в щасті всі благословлять
Хвилину цю велику.

Народне море плеще скрізь,
І радість, наче хвиля, грає –
Хвала і слава королю
Луна по всьому краю.

Король обдарував парубків пишно цяцькованою, хитро мережаною зброєю. І знов прокотилося по юрбі:

“Слава великому королеві і дружині прекрасній його!”

І в далеких горах, що тонули в блакитно-золотій імлі, луна одмовила:

“Слава!”

II

У великім королівському саду щоранку співали пташки про кохання, пурхаючи між зеленими вітами. А тепер до їх приєднались король і королева. Спершу пташки дивились на їх з цікавістю й острахом, одна одну питаючи:

“Може, це вороги наші? Може, не варто співать перед ними?”

Але коли вони почули, як задзвенів над озером перший шовково-ніжний звук поцілунку, то разом защебетали.

“Ах, будем співать якнайкраще! Це – теж пташки, вони теж любляться...”

Ще ніхто ніколи не чув, щоб хор пташиний так дзвінко й радісно співав, як того дня; ще ніхто не бачив, щоб лебеді так довго бавились на озері, розсипаючи водоспади крапель-самоцвітів, ще ніхто не чув, щоб так розкішно пахли фіалки – їх запах ніби казав одно слово: “кохання”! Вітер тихим приторком цілував кучері закоханих, мліючи від щастя, засипав у пелюстках квітів.

...А королеві слуги й жреці того ж дня одібрали од бідних працівників землю, щоб там посадить виноградники для себе.

“Король не знає”, – казала більшість із покривджених, і це було для їх утіхою.

“Але коли ж він знатиме!” – з журбою питали другі.

“А може, й знає!.. Він же син Чорного Звіра!” – казали треті, але таких було мало.

Правду казали перші, бо він справді думав, що його підданці живуть щасливо – адже ж у день його вінчання вони були такі щасливі, сяючи барвистими убраннями.

...І він впивався музикою поцілунків, він не міг намілюватись зорінням милих очей. Коли шовк її хвилястих кіс ніжно лоскотав його – він про все забував. Фіалки, пташки, озеро, дерево, лебеді, трави – усе німіло в захопленні перед тією любов'ю. Тільки іноді по зеленій траві пробігали якісь тіні. Але їх ніхто не бачив, і вони швидко й соромливо ховалися в темних кутках.

Коли ж по землі тихо пропливали хвилі нічної імли – закохані в солодкій знеможі слухали спів солов'я, і якісь крила їх підхоплювали і несли туди, де спліталось тремтяче проміння зірок.

III

Чимало часу пролинуло, чимало сліз народних пролилось у бездонне море вічності – а їх ще й досі не бачив король.

Але якось королева стала помічати, що часом він кудись щезає, і не такий ласкавий і ніжний з нею, як перш. Вона сумувала, не спала вночі, але нічого не казала королеві: не хотіла тривожити його.

Якби зелені кущі у королівській пуші уміли балакати, то вони б і розказали своїй королеві, що король одного разу на ловах зустрів бідну дівчину – Дівчину з Долин, що ходила, сумно співала й шукала чогось; що очі її сяли, як небо, а волосся хвилями своїми нагадувало море; про те, що вона, побачивши Сина Надії, затремтіла, і то не було тремтіння зі страху...

...На другий день король знов поїхав на полювання і знов зустрів Дівчину з Долин. Вона плакала. Король зблід і вдарив коня, щоб їхати далі.

Раптом став і підійшов до Дівчини.

“...Ти гарна, як зірка. Але чого ж ти так сумно співаєш, чого ти плачеш? Чого ти ходиш сама у темнім лісі...”

“Ах, я – дочка бідаря, що не має чого їсти. Я шукаю слабому батькові ягід.

Мій Пане, ти, я бачу, – добрий. Значить, ти не знаєш, що творять твої слуги. Значить, ти не знаєш, що твій народ безсило стогне під їх гнітом, ти не чуєш ридань голодних дітей, не бачиш марно пролітої народної крові.

Мій Пане! Тебе народ зове Сином Надії. Він думав, що ти будеш не такий, як інші королі, що ти даси йому хоч краплю й щастя, й волі за все те, що він дав тобі, слугам і жрецькам твоїм. І це правда – ти не такий, як інші королі, але народові нема ні крихти полегкості. Тебе усі обманюють – ти їм віриш – ти ж виріс серед пишності королівського саду, ти чув лише дзюрчання водограїв і співи пташок; ти не знаєш, що значить брехня і омана. Я знаю, я – дочка бідного народу, що працює для інших, для інших живе і навіть для інших умирає...”

З блідим лицем мовчки слухав король. І мовив:

“Чекай... Скоро не буде ридань...”

Жди мене тут взавтра, щоб рознести радісну вістку всім людям.

Але тим часом не кажи нікому нічого...” – і поїхав, схиляючись під наметом зелених дерев.

А Дівчина з осяяним лицем, з радісно-променистими очима, на яких уже більше не дрижали прозорі сльози, пішла з лісу.

Вона не бачила, що на високому дубові сидів Ворон – чорний, зловісний Ворон – і насмішкувато неймовірно кричав.

... Вона нікому нічого не сказала.

А тим часом народ хвилювався, іскрами вибухав гнів народний, вона цього не знала.

Вона не знала, куди уночі ходить її брат – гірний мисливець, які таємні розмови веде він з

товаришами...

IV

Дівчина з Долин ждала короля і плела для його вінок з лісових білих квіток, пишних нарцисів. Довго його не було. Нарешті почулось тупотіння кінських копит.

Так, то був Син Надії. Але на лиці не було радості, а в очах світився німий одчай.

“...Нічого... – промовив він і замовк, опустивши голову. Потім підняв її і мовив: – Мої помічники й жреці сказали, що коли я захочу зробити те, про що мріяв, а що обіцяв тобі, – вони мене уб’ють, по моїй смерті ще гірше гнітитимуть народ...”

Моя жінка... ні, ні (і він закрив лице руками) – я не люблю її більше... Вона сказала: “Що з того, милий, – аби нам було гарно...”

Дівчино! Я тебе люблю, я з тобою втечу з пишного палацу в долину. Я разом з тобою, разом з народом литиму кривавий піт і сльози і буду щасливіший, як на троні”. Обняв дівчину, і тихий поцілунок пробудив фіалки й нарциси, що спали в траві: вони тихенько забриніли якусь пісню.

Король їхав лісом у долини, де ждала його Дівчина. Була ніч. Він утік із світлиці і не знав, що королева уже прокинулась і зі сльозами шукає його. Йому було жаль кидать королеву, але він почував, що інакше не може зробити.

І, заглушаючи сум, у голові снували якісь мрії світлі, як блакить ясного дня. В небі прозоре проміння місяця й зірок спліталось в дивні візерунки й шепотіло про щось вічне й велике заслуханому серцеві...

...Раптом продзвеніла стріла, і страшні, озброєні люди підбігли з-за кущів до короля, що упав з коня; з грудей його ключем біла гаряча кров.

“Це – за народні кривди й сльози”, – промовив високий мисливець з луком в руках.

То був брат Дівчини з Долин.

Зорі злякано тремтіли...